

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

SINT-HUBERTUSKAPEL

OFFELKEN-TONGEREN

*Examinovrba
2008*

Colofon

Project:

Archeologisch onderzoek
Sint-Hubertuskapel
Rutterweg 87
3700 Offelken - Tongeren

Opdrachtgever:

kerkfabriek Sint-Jan Baptist
Sint-Lutgartstraat 1
3700 Tongeren

Aannemer:

Building nv
Welvaartstraat 22
2200 Herentals

Ontwerper:

Architectenbureau Janssens bvba
18de Oostwal 1/5
3700 Tongeren

Erfgoedconsulent:

Ingrid Vanderhoydonck
Agentschap R-O Vlaanderen Onroerend Erfgoed Limburg
Koningin Astridlaan 50 bus 1
3500 Hasselt

Onderzoek:

Examino cvba
Guido Gezellestraat 23
8560 Wevelgem
Onderzoeker: Vanholme Nele

Termijn van het onderzoek:

Februari 2008

Wetenschappelijke ondersteuning:

G. Everaert, Dienst Monumentenzorg, Gent.

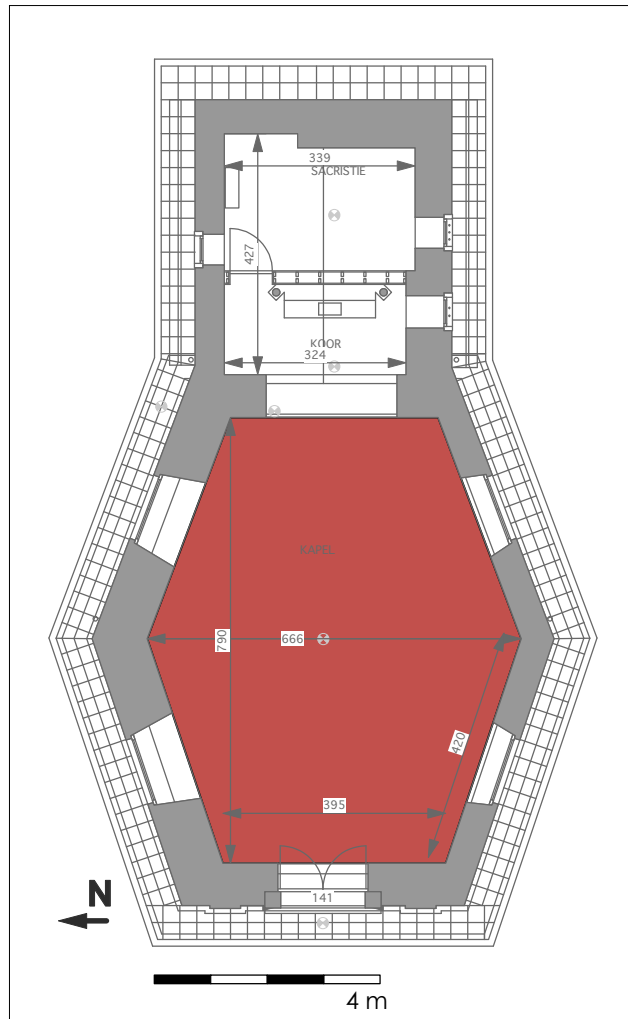
ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

- SINT-HUBERTUSKAPEL -
- OFFELKEN-TONGEREN -

Examinov cyba
2008

INHOUD

1 INLEIDING.....	5
2 GEOGRAFISCHE LIGGING.....	7
3 METHODOLOGIE.....	9
3.1 Fase 1: Afschaven tot vlak A	9
3.2 Fase 2: Couperen van S3	9
3.3 Fase 3: Kwadrantenmethode.....	9
3.4 Fase 4: Registratie van vlak B	11
3.5 Registratiemethode	11
4 RESULTATEN	11
4.1 Bespreking van vlak A	11
4.2 Bespreking van de verschillende lagen	11
4.3 Vlak B: De fundering	13
4.4 Beschrijving van het oostprofiel.....	15
4.5 Beschrijving van de ingang	15
4.6 Vondsten	17
5 BESPREKING VAN DE MIDDEL- EEUWSE TEGELS	19
5.1 De kleine middeleeuwse tegeltjes.....	19
5.2 De grotere tegels	23
5.3 Reconstructie.....	23
6 CONCLUSIE EN ADVIES.....	23
Bijlage 1: Profielen	25
Bijlage 2: Beschrijving van de sporen	25
Bijlage 3: Plannen.....	25

Grondplan van de Sint-Hubertuskapel van Offelken. De sacristie en het koor vormen samen het oudste gedeelte, het schip dateert uit de 18de eeuw. Rondom de kapel ligt een heraangelegd pad. De onderzochte zone is in het rood gekleurd.
Plan opgetekend door Architectenbureau Janssens bvba

1 INLEIDING

De Sint-Hubertuskapel van Offelken (nabij Tongeren) heeft een vroeg 18de-eeuws schip. Het koor en de kleine sacristie zijn ouder. Er is reeds sprake van deze kapel vanaf de 12de eeuw¹ maar of deze oudste volumes uit deze beginfase dateren is eerder onwaarschijnlijk. Toch wijzen de vele bouwsporen op een lange bouwgeschiedenis. Het kleuronderzoek in de sacristie, uitgevoerd in 2007², bracht renaissanceschilderingen aan het licht uit de 16de eeuw.

Sinds 2006 worden er aan de kapel restauratiewerken uitgevoerd. Hierbij worden zowel het interieur als het exterieur grondig aangepakt. Dit leidde reeds tot een kleur- en een bouwtechnisch onderzoek. Beide kwamen tot besluit dat de kapel heel wat potentieel bevat en niet gerestaureerd kan worden zonder aandacht te schenken aan de geschiedenis van het gebouw.

De aanleiding van het archeologisch onderzoek is het plaatsen van een waterkerende betonplaat. Ondanks het feit dat de kapel duidelijk hoger ligt dan de omliggende gebieden, ligt het terrein er vaak drassig bij, waardoor de kapel te kampen heeft met vochtproblemen. Om hieraan te verhelpen, werden de wanden reeds geïnjecteerd. Dit alleen volstond niet en daarom is er besloten om in het schip beton aan te brengen. Hiervoor diende het vloerniveau 40 cm uitgegraven te worden. Het koor en de sacristie bleven ongemoeid. Beide ruimtes liggen een trede hoger dan het schip.

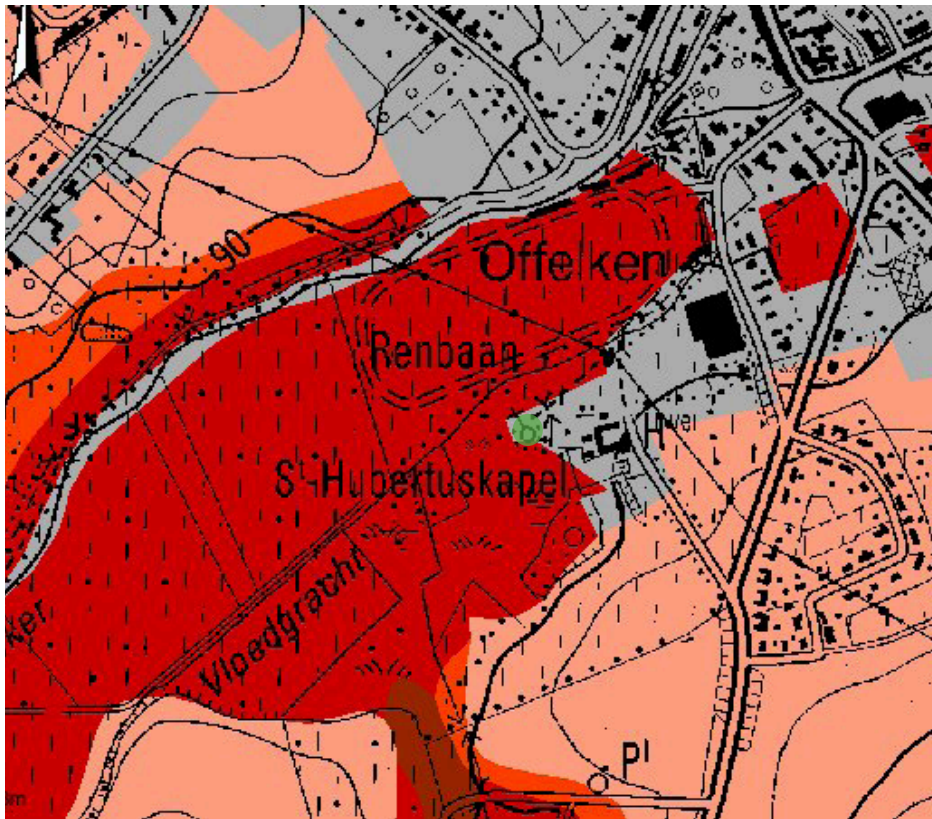
¹ Wijkcomité van Offelken Tongeren: De Sint-Hubertusverering 1606 - 2006.

² Verslag van het bouwtechnisch en kleuronderzoek - Sint-Hubertuskapel, Offelken, 2007, door Profiel cvba. Guido Gezellestraat 23, 8560 Wevelgem.

Gezien de kapel sinds 1950 het statuut heeft van beschermd monument, is het wettelijk verplicht bij elke ingreep in de bodem een archeologisch vooronderzoek uit te voeren. Nadat de tegels in het schip vakkundig verwijderd waren, werd het schip onderworpen aan een archeologisch onderzoek.

De Sint-Hubertuskapel te Offelken. Het vroeg 18de-eeuwse zeshoekige schip werd tegen een oudere constructie gebouwd.

Bodemkaart van het gebied rond Offelken. De groene stip geeft de lokatie van de kapel weer.

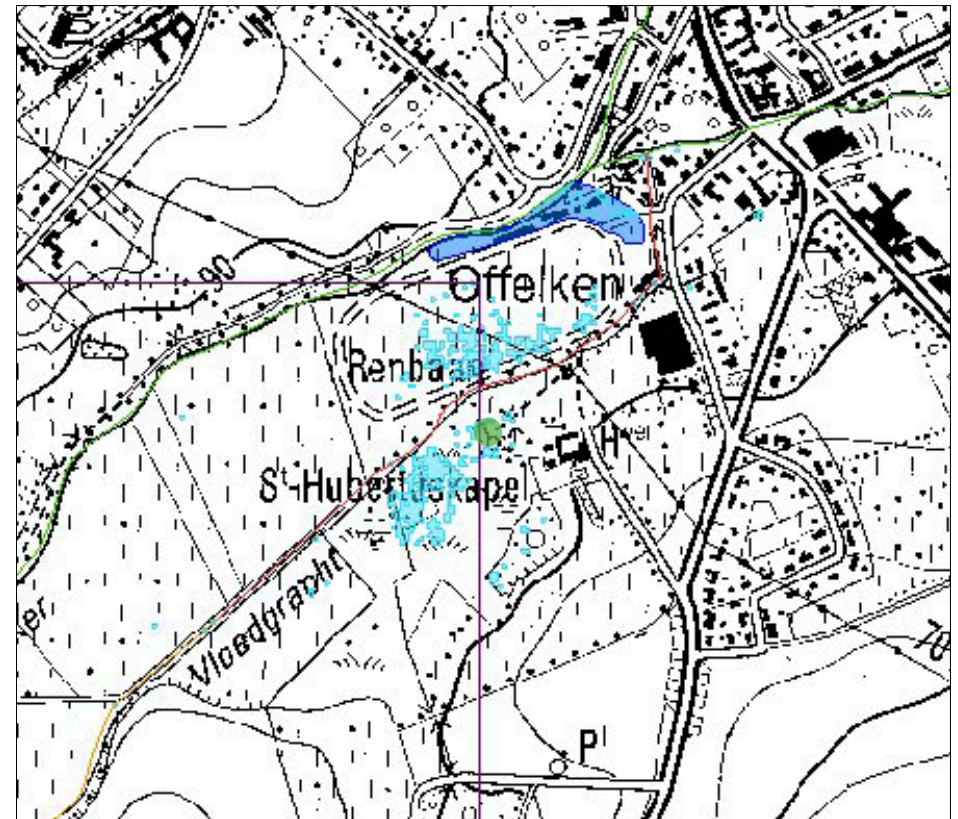
rood: natte leem

roze: droge leem

oranje: natte zandleem

grijs: antropogeen

(naar: www.gisvlaanderen.be)

In het lichtblauw de risicozones voor overstrooming rond Offelken. In het donker blauw een recent overstroomd gebied. De groene stip geeft de lokatie van de kapel weer (naar: www.gisvlaanderen.be).

2 GEOGRAFISCHE LIGGING

Offelken is een gehucht bij Tongeren en ligt vlakbij de vallei van de Jeker.

Op de bodemkaart ligt de kapel omsloten door een gebied met een natte leembodem. Het perceel zelf is aangeduid als 'antropo-geen', het is immers door de mens opgehoogd om het gebouw te vrijwaren van overstroming.

Het gebied is zeer gevoel aan overstromingen, wat duidelijk zichtbaar is op de kaart met overstromingsgevoelige zones. De afwatering naar de Jeker gebeurt via de Vloedgracht. Deze gracht vormt de noordelijke grens van het perceel van de kapel.

Sinds de kanalisering van de Jeker verloopt de afwatering vlotter. Toch blijft het gebied opvallend nat.

Ook in het verleden vormde de hoge waterstand in dit gebied steeds een probleem. Doorheen de tijd heeft men getracht de kapel van het water te vrijwaren door het perceel waarop de kapel zich bevindt, op te hogen. Dit is wellicht in verschillende fases gebeurd. Het handmatig opwerpen van dit bol perceel verklaart de aanwezigheid van de lage ronde vensters in de kleine sacristie.

De kadastrergegevens van het persceel zijn:

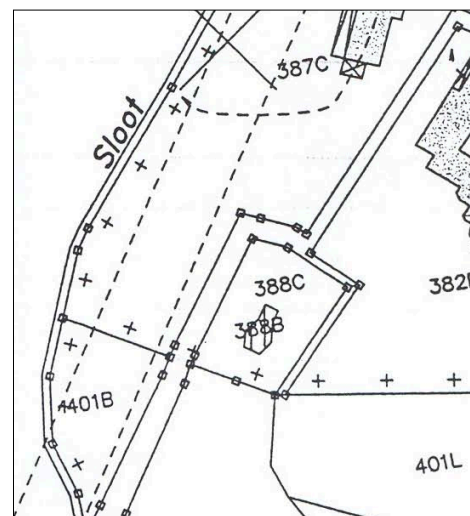
Tongeren, Afdeling 1, Sectie D, 388C

De kadastrergegevens van de kapel zijn:

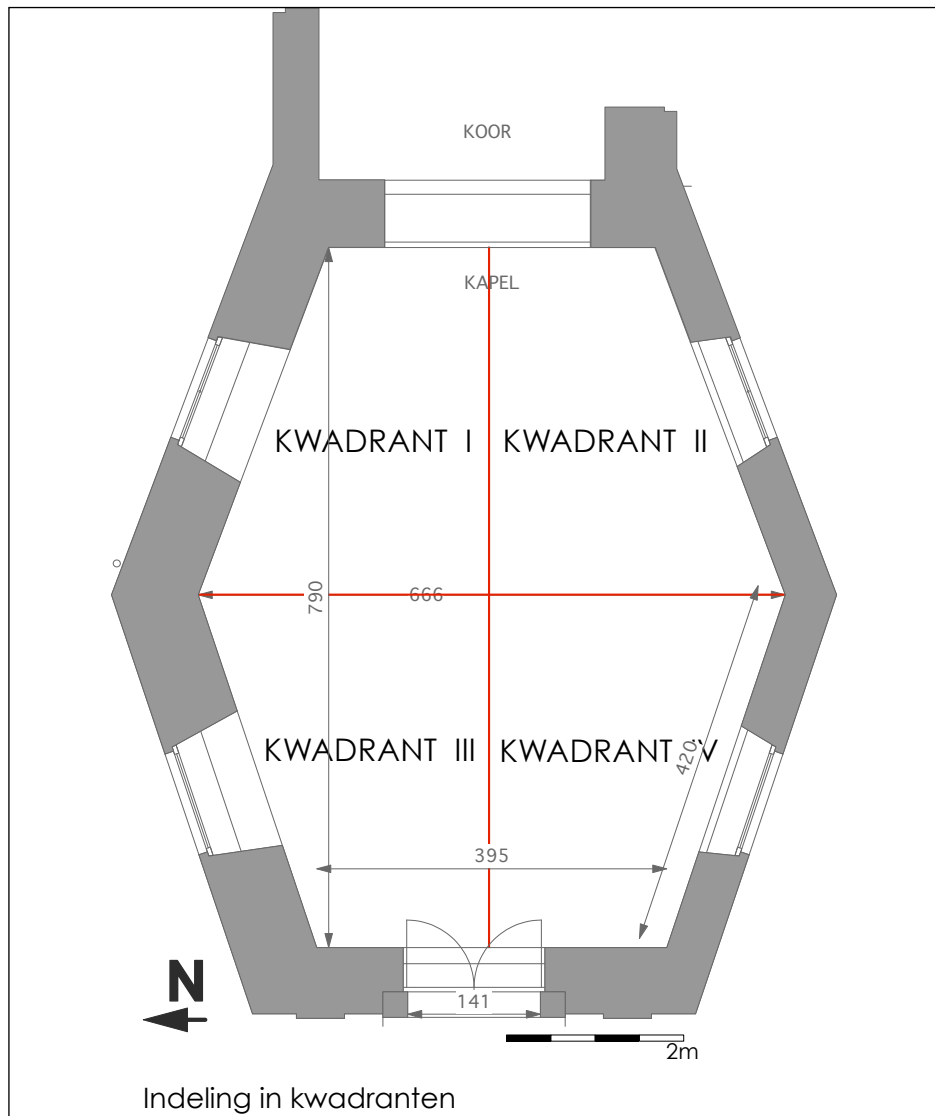
Tongeren, Afdeling 1, Sectie D, 388B.

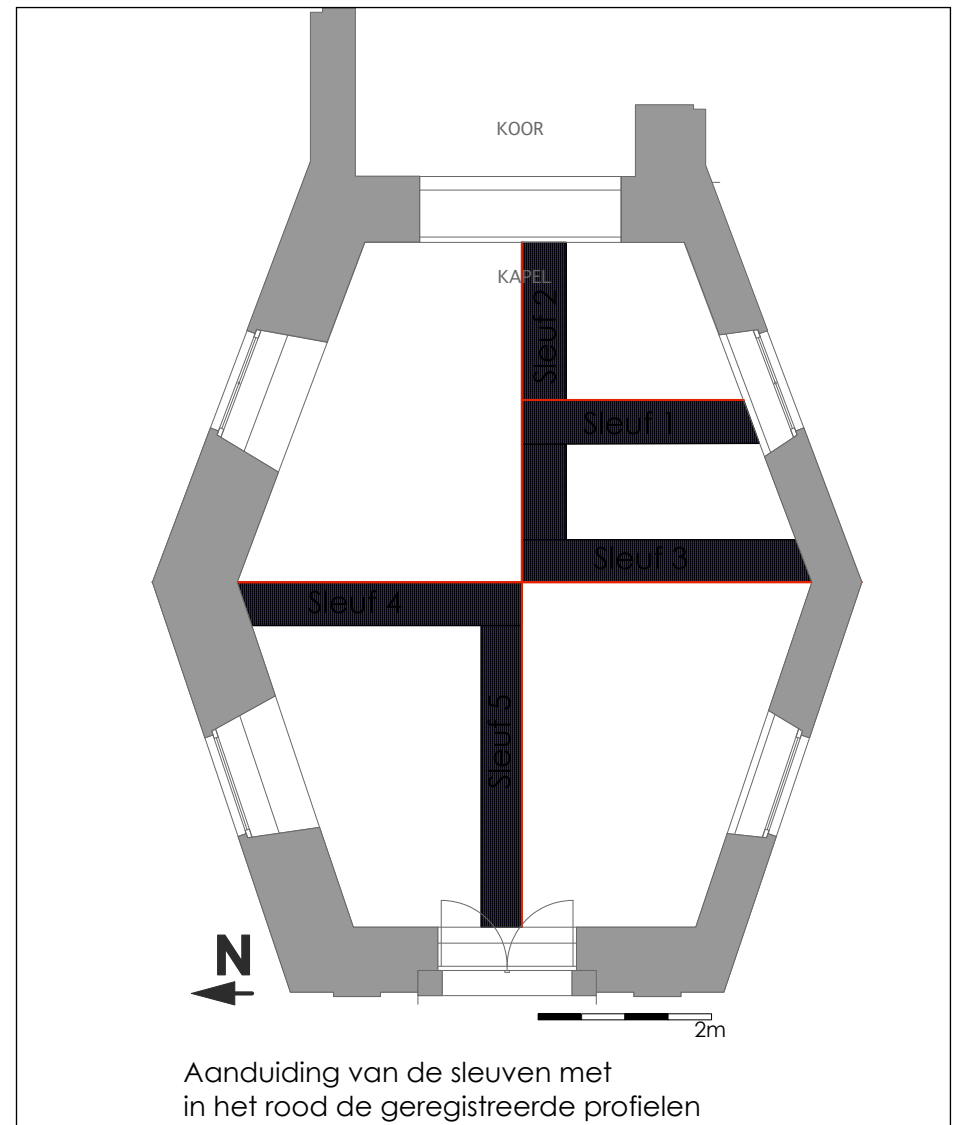
Zicht op de ingang van de kapel. Op de voorgrond de Vloedgracht. Het perceel rechts ligt duidelijk lager.

Detail van de kadastrerkaart Tongeren, Afd 1, Sectie D.

Indeling van het schip in kwadranten. Dit gebeurde volgens de lengte- en breedte-as

De uitgegraven sleuven langsheen de assen van het schip.

3 METHODOLOGIE

Het schip heeft de vorm van een onregelmatige zeshoek. De zijden in het oosten en westen zijn beduidend korter dan de overige vier. De lengte van het schip meet 7,9 m, de breedte is 6,60 m. De totale oppervlakte is 31,47 m². Er werd slechts ca. 40 cm diep gegraven. Lager zou het bodemarchief immers niet verstoord worden en werd het dus ook bij het archeologisch onderzoek ongemoeid gelaten. In het totaal werd 12,69 m³ grond afgegraven. Dit gebeurde manueel in 9 mandagen.

3.1 Fase 1: Afschaven tot vlak A

In een eerste fase werd de ruimte afgeschaafd. Hierbij werden de nog lossen schilfers tegel, resten mortel en stabilisé verwijderd. Het opgekuiste grondvlak is opgetekend op schaal 1/50 en wordt benoemd met 'vlak A'. Bij het intekenen werden de verschillende vlekken in het vlak geregistreerd en benoemd met een spoornummer. Hieronder wordt dit nummer steeds voorafgegaan met de letter S. Niet alle vlekken werden opgetekend. Het was immers duidelijk dat we te maken hadden met heterogene sporen. Dit wil zeggen dat binnen één spoor meerdere lagen en pakketten zitten, waarvan de textuur verschillend is.

3.2 Fase 2: Couperen van S3

Om grip te krijgen op de donkere sporen tussen puin en zand, werd een coupe uitgezet op één van de donkere sporen in het zuidoosten van het schip. Een coupe is een snede op een archeologisch spoor, zodat het verloop in de diepte zichtbaar wordt, alsook het verband met andere sporen (ouder, jonger of gelijktijdig). Omdat al snel duidelijk werd dat de donkere vlek geen apart

spoor vormde, werd de coupe doorgetrokken tot aan de middenas van het schip en dit om meer duidelijkheid te creëren. Deze sleuf volgde de gewenste diepte van 40 cm. Zo werd een eerste halve doorsnede gemaakt op het schip. Op de plannen wordt ze aangeduid als sleuf 1.

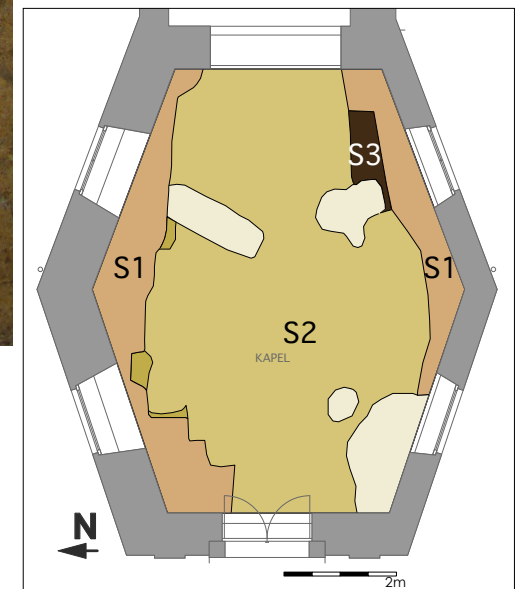
Sleuf 1: doorgetrokken coupe op S3.

3.3 Fase 3: Kwadrantenmethode

Uit deze eerste sleuf bleek al gauw dat het te verdiepen deel hoofdzakelijk is opgebouwd uit een reeks onregelmatige puinlagen. Daarop werd besloten om over te gaan tot de kwadrantenmethode. Dit houdt in dat het schip door middel van de twee lengte-assen in vier gelijke delen wordt verdeeld. Langsheen de assen worden sleuven gegraven.

Als eerste stap worden twee niet-grenzende kwadranten, in dit geval kwadrant II en kwadrant III, verdiept (zie plan met aanduiding van de kwadranten). Het volledige oost-westprofiel wordt op die manier gevormd door het oost-west profiel van kwadrant III (sleuf 3) en dit van kwadrant II (sleuf 5). Hetzelfde wordt bekomen bij het zuid-noord profiel (sleuf 3 en 4). Op deze manier wordt een volledige coupe in beide richtingen en een zicht op de verschillende puinlagen verkregen.

Daarna worden beide kwadranten verder uitgegraven. Als laatste stap worden ook de twee overige kwadranten verdiept.

Vlak A: langsheen de wanden ligt een zandig pakket. In het noorden wordt dit scherp begrensd door een donkere lijn. In het zuidoosten lijkt de donkere vlek een apart spoor te vormen. Dit gaat echter samen met het witte zand en loopt onder spoor 2 door. De overige aflijningen zijn zeer vaag.

3.4 Fase 4: Registratie van vlak B

Nadat alle kwadranten op de gewenste diepte waren uitgegraven werd het vlak een laatste maal opgeschaafd. Dit vlak werd opnieuw opgetekend en benoemd als 'vlak B'.

3.5 Registratiemethode

Tijdens de registratie en de verwerking werd de afkorting 08-OF-KAP, gehanteerd, wat verwijst naar het jaar van de opgraving en de site 'Offelken Kapel'.

Om de juiste diepte te bekomen, nl. 40 cm, werd een touw gespannen op de hoogte van de (uitgebroken) vloer. Deze hoogte kon onder meer worden afgeleid van de aanwezige pleisterlaag die in oorsprong tot aan de vloer reikte. Vanaf dit touw werd de juiste diepte aangehouden. Ook de coupes werden aan de hand van de gespannen koorden ingetekend. De nullijn van alle coupes ligt hierdoor op dezelfde hoogte als deze van de huidige (uitgebroken) vloer. Op de tekeningen is dit niveau aangegeven als 'looptniveau'.

De sleuven werden na het uitgraven gedocumenteerd. De profielen werden gefotografeerd en ingetekend op schaal 1/20. Elke laag, of pakket, kreeg een spoornummer. De sporen werden met behulp van fiches beschreven.

Tijdens het graafwerk zijn de archeologische objecten per spoor gescheiden gehouden. Met uitzondering van de vele honderden tegeltjes is het archeologisch materiaal zeer beperkt.

De plannen van de vlakken A en B, alsook van de profielen zijn achteraan dit verslag opgenomen, samen met de omschrijving van de verschillende sporen.

4 RESULTATEN

Alle archeologische sporen onder het niveau van vlak B zullen bij verdere werkzaamheden niet verstoord worden. Hierdoor blijven de gegevens bewaard voor onderzoek in de toekomst.

4.1 Bespreking van vlak A

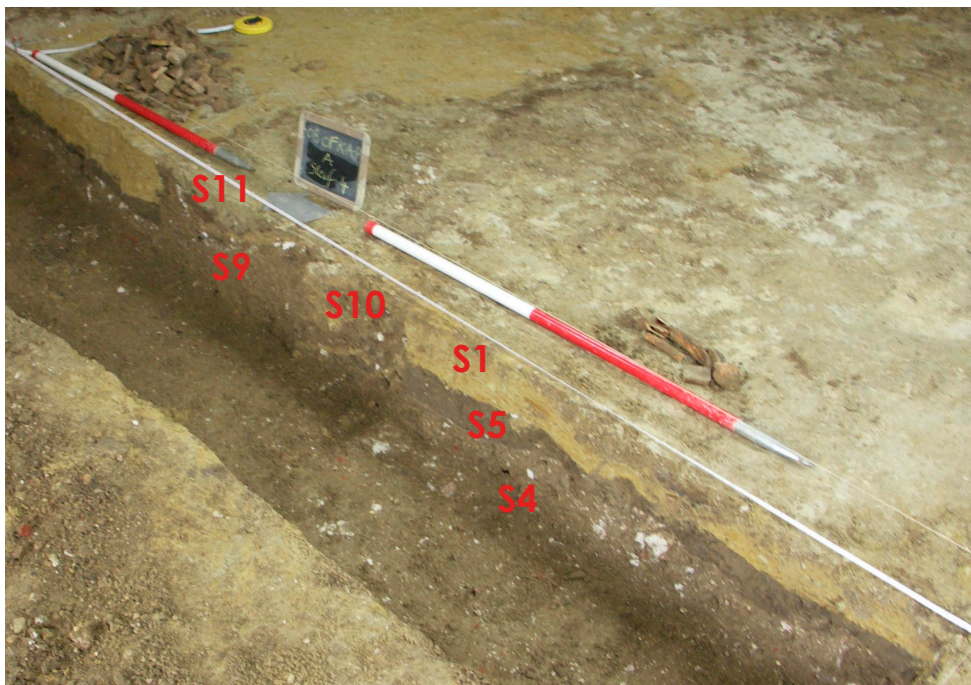
Vlak A vertoonde langsheen de wanden een geeloranje zandige strook van ongeveer 1m breed (S1). Centraal was een vlek fijn puin (S2) aanwezig, die in het westen onduidelijk overgaat in het wit stablisé-zand. De scherpe scheiding tussen het puin en het grof zand gebeurde in het noorden door donkere vlekken. In het zuiden was een dergelijke bruine vlek zeer scherp afgelijnd, zodat deze als apart spoor werd beschouwd (S3).

Door de toepassing van de kwadrantenmethode werd een beter zicht verkregen op de opbouw van het pakket.

4.2 Bespreking van de verschillende lagen

Hieronder volgt een chronologische bespreking van de verschillende lagen. Omdat het in hoofdzaak om ophoginglaagjes gaat, is het onmogelijk om voor elk spoor een eenduidige verklaring te vinden wat de relatie betreft met de andere sporen. De meeste puinlagen dateren van na de bouw van het schip. Andere lagen wijzen mogelijk op de verhoging van de vloer.

Enkel voor S4 is het onduidelijk of de puinige laag aanwezig was vòòr de bouw van het nieuwe schip en dus reeds dienst deed als onderlaag voor een oudere vloer; of dat de laag ontstaan is in de 18de eeuw, bij de afbraak van een ouder gebouwde. De laag is sterk omgewoeld en vrij los. Het is de enige laag waarin mense-

Sleuf 4, oostprofiel: de opeenvolging van de lagen S4, S5 en S1 is duidelijk zichtbaar. Deze worden doorsneden door S9, S10 en S11.

Sleuf 3: oostprofiel met aanduiding van de verschillende geregistreeerde lagen. In het grondvlak van de sleuf ligt een menselijk femur (d.i. bot van het bovenbeen).

lijke beenderen en aardewerk zijn aangetroffen. Tot dit aardewerk behoren vele honderden vloertegeltjes. Deze worden verder in dit verslag besproken.

Boven dit puinig pakket ligt donkere aarde (S5). Hierin bevindt zich zeer weinig puin. Het gaat om grote blokken silex of baksteen. Een tweede ophoging gebeurde met geeloranje zand (S1), een soort stabilisé en dit werd overheen het schip gelegd. De aflijning tussen deze verschillende sporen is zeer scherp.

Deze drie pakketten worden op verschillende plaatsen doorsneden door een puinig pakket (sleuf 1 en 2, S3). Bij het verder uitgraven van de kwadranten werd duidelijk dat dit spoor in hoofdzaak in kwadrant II ligt. Een andere reeks doorsnijdingen (sleuf 4, S9, S10, S11) in de lengte van het schip bevinden zich in kwadrant I en III. In het grondvlak waren de sporen reeds zichtbaar als donkere vlekken in het noorden, tussen de zandige en de puinige laag. De vulling is gelaagd. Er werd gebruik gemaakt van de aanwezige aarde en puin voor het vullen van de kuilen. Dit blijkt onder andere door de aanwezigheid van enkele tegeltjes, afkomstig van S4.

Het geheel wordt centraal afgesloten met een dunne fijn-puinige laag (sleuf 3, S2), die op sommige plaatsen, na het afschaven van vlak A, reeds verdwenen was. Door de aanwezigheid van dit puinlaagje waren de andere sporen (S3, S9, S10, S11) in het vlak minder duidelijk zichtbaar.

Met uitzondering van S4 liggen alle lagen boven de fundering van het vroeg 18de-eeuwse schip. De lagen zijn dus gelijktijdig of later ontwikkeld.

4.3 Vlak B: De fundering

Tijdens het uitgraven van het schip op de gewenste diepte werd in het noorden een bakstenen structuur tegen de wand aangetroffen. Er werd nagegaan of ook in het zuiden dergelijke structuur aanwezig was. Tegen de zuidwand kwam geen baksteen, echter wel grote mergelblokken aan het licht. Deze lagen iets dieper, namelijk tussen 40-44 cm onder het vloerniveau.

Na het opkuisen van vlak B, waarbij tegen de wanden de bakstenen en mergelblokken werden vrijgemaakt, was de volledige structuur goed zichtbaar. De bakstenen in het noorden en de mergelblokken in het zuiden vormen een ovaalvormige fundering van het zeshoekige schip. Deze ovaalvorm is constructief gemakkelijker te vormen dan een zeshoek. Op die manier is ook de verjonging (de vertrapping naar het opgaand muurwerk) eenvoudiger uit te voeren.

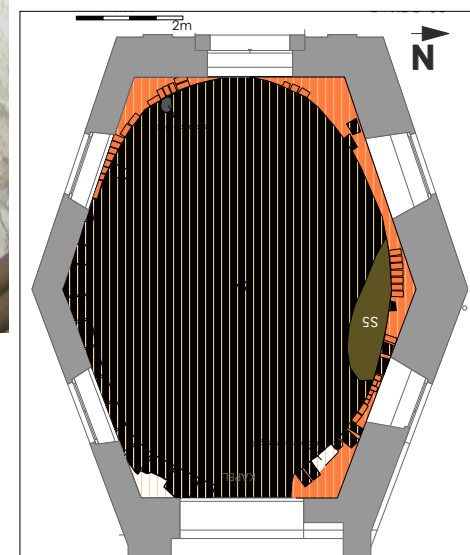
In het zuiden zijn, met uitzondering van de westhoek, mergelblokken gebruikt met een breedte van ca. 40 cm. Vanaf de zuidhoek, tot in de noordoosthoek zijn bakstenen gehanteerd, waartussen sporadisch een mergelblok werd verwerkt. Het gaat in de meeste gevallen om halve bakstenen of drieklezoren (3/4 baksteen) die in de lengte of breedte in een ovaal zijn gelegd. Dit gebeurde geheel willekeurig. De weinige volledige bakstenen die gebruikt werden, meten ca. 23 x 11 x 5 cm.

Slechts de randen zijn met goed gevormde bakstenen opgetrokken. De rest van de fundering blijkt eerder met baksteenpuin te zijn ingevuld. Dit is zichtbaar in de drie uiterste hoeken van de kapel. De ovaalvormige fundering is onderbroken in het oosten. Onder de scheiboog van het koor was een fundering immers niet noodzakelijk. Tegen de westwand loopt de boog mooi tot tegen het metselwerk.

Het opgaand metselwerk is opgetrokken met baksteen in kruisver-

Vlak B, zicht vanaf het koor. Rechts bestaat de fundering uit baksteen, links zijn grote mergelblokken gebruikt.

band. Slechts hier en daar is een blok mergel ingewerkt. Op de eerste rij in de zuidwand zijn ook enkele blokken kalksteen aanwezig.

De bakstenen meten algemeen 23 x 11 x 5 cm. Er is echter vaak een kleine afwijking van een halve tot een volledige centimeter. In het noorden zijn enkele sporen van pleisterwerk aangetroffen op een lager niveau dan het huidige loopniveau. Ze getuigen van een ouder vloerniveau.

Zowel de fundering als het opgaand metselwerk zijn opgebouwd met gelig groene mortel. Deze is zeer zandig en bevat relatief veel partikels kalkmortel.

4.4 Beschrijving van het oostprofiel

Onder de dorpel van het koor is zowel links als rechts een structuur aanwezig in zeer onregelmatig metselwerk. Ze zitten duidelijk niet in verband met de wanden van de scheiboog. Hun functie is slechts het ondersteunen van de dorpel.

Het metselwerk lijkt in twee verschillende fases te zijn opgebouwd. Of dit in verband kan worden gebracht met het verhogen van het vloerniveau van het schip, is niet duidelijk. De ruimte tussen beide blokken wordt opgevuld met een pakket puin.

De noorwesthoek van het schip bevindt zich op een bakstenen fundering waarvan de rand met halve bakstenen is gevormd. Binnenin de fundering is baksteenpuin aanwezig.

4.5 Beschrijving van de ingang

Tussen de dagkanten van de deur lijkt het metselwerk onder het niveau van de dorpel uit twee paramenten te zijn opgebouwd, waartussen grof puin ligt. Het parament aan de zijde van het interieur bestaat slechts uit drie lagen baksteen op de fundering, waarvan de bovenste rij bijna totaal verdwenen is.

Mogelijk gaat het hier om de sporen van de afbraak van een ouder loopniveau, dat in oorsprong drie bakstenen lager lag dan vandaag.

Zowel in het oost- als in het westprofiel zijn er mogelijke aanwijzingen van een verdwenen niveau. Samen met de aanwezigheid van de pleister tegen de noordwand, kan dit wijzen op een ophoging van de vloer na de constructiefase van het schip in de 18de eeuw.

Het oostprofiel: de dorpel van het koor wordt door onregelmatig metselwerk ondersteund. De meerasige opbouw van dit metselwerk wijst mogelijk op een oudere vloer.

Zicht op het binnenparament en de puinige vulling tussen de dagkanten van de deur.

1. De dorpel, het huidige vloerniveau.
2. De puinige vulling
3. Het binnenparament, dat is opgebouwd uit drie lagen baksteen, deels afgebroken. Mogelijk ter ondersteuning van een ouder loopniveau.
4. De ovaalvormige fundering

Deatil van de zuidelijke dagkant van de deur. in het geel het huidige vloerniveau. In het rood mogelijk een ouder vloerniveau.

1. De dorpel, het huidige loopniveau.
2. De puinige vulling
3. Drie lagen baksteen, deels afgebroken. Mogelijk als ondersteuning van een ouder loopniveau.
4. De ovaalvormige fundering

4.6 Vondsten

4.6.1 Aardewerk

In kwadrant I is in S4 een reeks scherven aangetroffen, afkomstig van één recipiënt. Het gaat om een kom in witbakkend aardewerk met twee grijpelementen en een dekselgeul. Enkel de rand is bijna volledig bewaard. De bodem is afwezig. Zowel de binnenkant als de buitenzijde zijn bedekt met een loodglazuur, met uitzondering van de binnenrand, waar een wit-rood gestreepte boord ongeglazuurd blijft. De kom kan geplaatst worden in de 17de of 18de eeuw.

Naast dit aardewerk werden nog enkele andere kleine fragmenten aardewerk in S4 aangetroffen: een viertal stukjes steel van witaarden pijpjes, enkele fragmenten rood aardewerk, een klein fragment Langerweghe (ca. 14de eeuw). Opmerkelijk is een klein kegelvormig voorwerpje, dat glazuur vertoont, maar waarvan de functie ongekend is.

In S8 (sleuf 5, westzijde) zijn twee fragmenten rood aardewerk aangetroffen. Het gaat om twee randen van eenzelfde bord, versierd met geel slib. Dergelijk aardewerk komt voor in de 17de en 18de eeuw.

Uit S12 kwamen er drie fragmenten aardewerk, waarvan twee bodems in witbakkend aardewerk.

De reden van het beperkt aantal fragmenten aardewerk is te wijten aan de aard van deze site. Het gaat hier om een afgelegen kapel en niet om een bewoningssite.

4.6.2 bouwmaterialen

Het bouwpuin in de verschillende sporen is zeer verscheiden. Echter, zelden komen er stukken voor die eventueel meer kunnen ver-

tellen over de mogelijke voorloper van de kapel. Het blijft onduidelijk of de puinlagen door de afbraak en de bouw van de kapel zijn ontstaan of dat het bouwpuin afkomstig is van een andere plaats (want voor het ophogen van het perceel heeft men grond moeten aanvoeren). Dit kan gebeurd zijn met aarde van nabijgelegen gebieden, echter eventueel heeft men grond (met puin) aangevoerd van verder af.

Links het kleine stukje Langerweghe-aardewerk. Rechts het kegelvormig voorwerpje.

Rand van een kom uit de 17de of 18de eeuw, afkomstig uit S4. De rand is bijna volledig, van de bodem zijn geen fragmenten bewaard, zodat het profiel van deze pot niet gekend is.

Fragmenten van tegels in kalksteen, afkomstig uit S4.

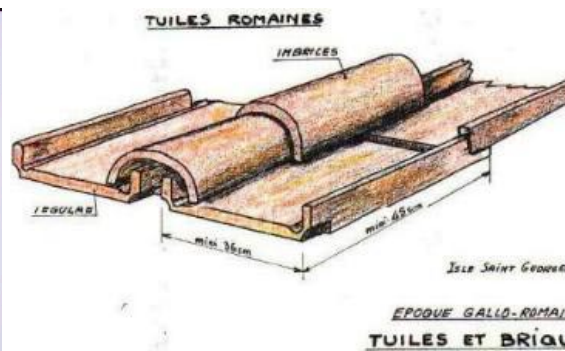
Bewerkte mergel, afkomstig van een lijst

Rood aardewerk met gele slijbversiering, afkomstig van S8.

Fragmenten dagpannen van het type tegulae (rechthoekig met rechte opstanden) en imbrices (ronde afdekkpannen)

http://pagesperso-orange.fr/bertrand.meallet/isle/images/hist_antiquite/taille_reelle/tegulae_imbrices.JPG

Fragment van een ronde 'tegel', afkomstig van een pijler van een hypocaustum.

Beschrijving van het puin:

- Fragmenten baksteen. Slechts enkele volledige bakstenen zijn aangetroffen. Ze meten ongeveer 23 x 11 x 5,5 cm. Ze hebben dezelfde afmeting als deze die voor de huidige kapel gehanteerd werden en zijn dus wellicht afkomstig van de bouwfase.
- Enkele kleine stukjes beschilderde pleister. Het gaat om zwarte schildering op kalkpleister
- Grote stukken tegels in gepolijste blauwe maaslandse kalksteen. Deze zijn duidelijk met de hand gekapt. De twee grootste stukken meten 19 X 16 cm en 14 x 26 cm en hebben variabele dikte. Daarnaast zijn enkel kleinere fragmenten aangetroffen
- Grote silexblokken, kalksteen en mergelsteen, in regelmatig en onregelmatige blokken, gebruikt als bouwstenen.
- Brokjes en brokken kalkmortel, verspreid over het hele oppervlak, hier en daar geconcentreerd in laagjes in S4.
- Fragmenten van dakpannen, ronde en rechthoekige van het Romeinse type, nl. fragmenten van tegulae en imbrices.
- Fragment van een ronde 'tegel' gebruikt voor een pijler van een hypocaustum.
- Een bewerkt stuk mergelsteen waarvan de functie onbekend is.

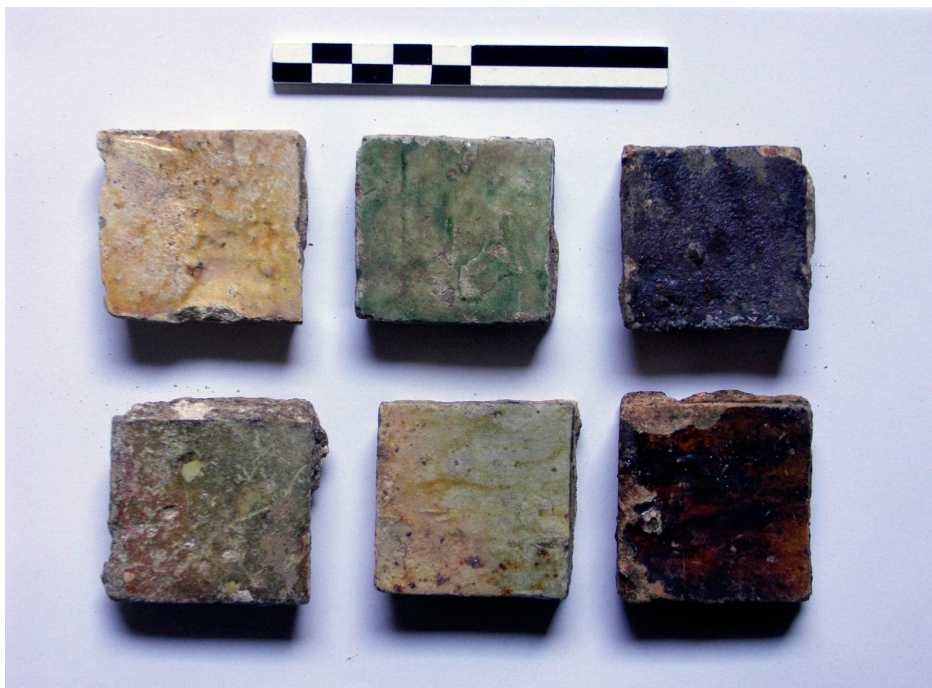
4.6.3 Menselijk bot

Het aangetroffen bot is afkomstig uit S4. Het betreft in hoofdzaak menselijk bot (ca. 40 fragmenten), verspreid over de laag en niet in anatomisch verband. De beenderen zijn wellicht afkomstig van het kerkhof rondom de kapel. Ze zijn tijdens de vele ophogingen en bouwcampagnes verspit en tussen het puin verzeild geraakt.

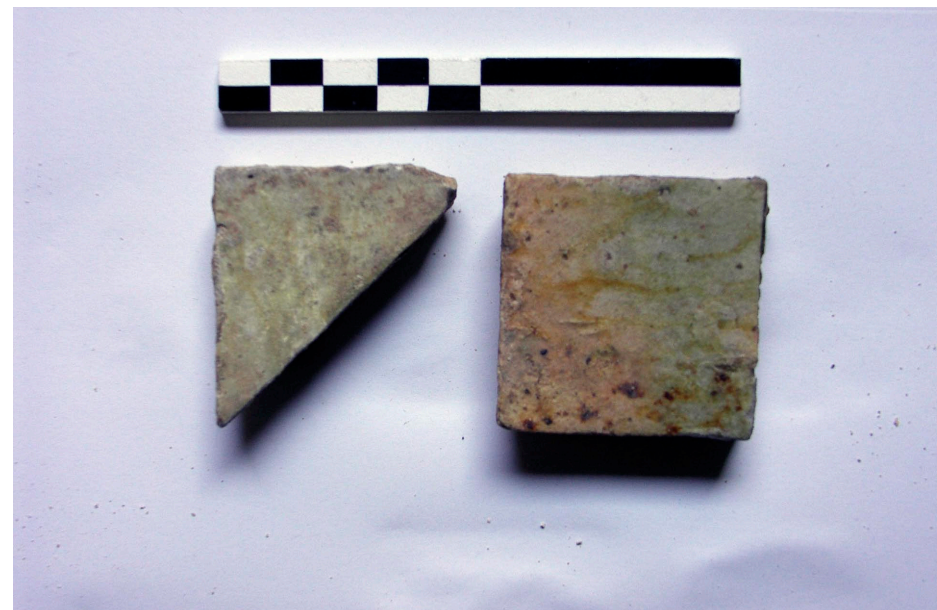
Naast het menselijk bot is er ook een halve onderkaak van een varken aangetroffen, alsook twee slakkenhuisjes.

4.6.4 Bewaarplaats

Alle vondsten, inclusief de tegels, worden bewaard door de kerkfabriek Sint-Jan Baptist (Sint-Lutgartstraat 1, 3700 Tongeren). Met wederzijdse goedkeuring worden de dozen bewaard op de zolder van de kapel.

De drie bovenste tegels geven de drie dominante kleuren: geel (witbakkende klei), groen (witbakkende klei), en donkerbruin tot zwart (roodbakkende klei). Geel en donkerbruin zijn het meest voorkomend. De drie onderste tegels tonen schakeringen en variaties op de drie basiskleuren.

Twee voorkomende vormen; de driehoekige tegeltjes komen slechts sporadisch voor.

De kleine tegeltjes zijn afkomstig van grotere splijttegels. Bij de rode tegel zijn de nerf die als splijtrichting diende en het breukvlak goed waarneembaar. De rechter tegel toont dit breukvlak niet.

Gele tegel waarbij de diepte van de nerf (aanwezigheid van glazuur) en het breukvlak goed zichtbaar is.

5 BESPREKING VAN DE MIDDELEEUWSE TEGELS

5.1 De kleine middeleeuwse tegeltjes

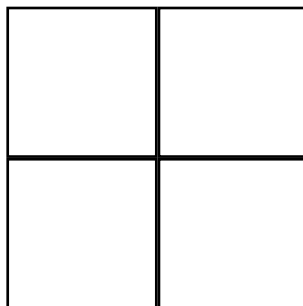
In S4, een puinige laag, werden een duizendtal vloertegeltjes aangetroffen. Ze lagen geconcentreerd op enkele plaatsen: in hoofdzaak centraal tegen de noordwand en in kwadrant II. Naast deze concentraties zijn er ook heel wat verspreid in S4 verzameld. Er zijn ook enkele tegeltjes afkomstig uit S3. Dit wijst duidelijk op verspitte contexten. De tegels werden bij het inzamelen tijdelijk per spoor gescheiden gehouden maar daarna zijn ze allemaal samen bewaard.

5.1.1 Vormen en afmetingen

De algemene afmetingen van de kleine tegels is 5 x 5 x 1,5/1 cm. Ze zijn licht trapeziumvormig en hebben dus geen rechte hoeken.

De tegeltjes zijn afkomstig van geritste tegels. Dit zijn grotere tegels die na het bakken rechtlijnig gespleten worden, langsheen een nerf. Deze nerf is aangebracht tijdens het modelleren van de grote tegel. Dit is goed zichtbaar bij tal van tegeltjes. Langsheen twee van de vier zijden is het breukvlak zichtbaar. Dit betekent dat één grote geritste tegel in vier kleinere tegeltjes opgedeeld werd.

Naast de algemene vierkante tegels zijn ook driehoekige aangetroffen. Deze hebben de helft van het oppervlak van de gewone vierkante tegels en zijn bewust gedeeld in functie van het vloerpatroon. Slechts sporadisch zijn er ook rechthoekige tegels aangetroffen, die ongeveer an-

Schematische weergave van een grote geritste tegel.

derhalf keer zo lang zijn als de vierkante tegels.

5.1.2 Het baksel

De tegels zijn gemodelleerd in roodbakkende of witbakkende klei. Witbakkende klei wordt bekomen door de toevoeging van kalk, onder de vorm van mergel. De toevoeging van kalk gebeurt normaal gezien om de krimp van de klei tijdens het bakken tegen te gaan. Hier speelde echter de kleurschakering een rol (zie glazuur).

5.1.3 Glazuur

Glazuur werd op de tegels aangebracht om deze meer slijtvast te maken.

De tegels werden geglazuurd vòòr het bakproces. Per vier, namelijk per grote geritste tegel, werd de laag aangebracht. Hierdoor vertoont elke kleine tegel niet enkel glazuur op het loopvlak, ook zijn telkens twee volledige zijkanten en twee halve zijkanten van een glazuurlaag voorzien. Dit wijst nogmaals op de aanwezigheid van nerven in de grote splijttegels, waartussen de glazuur is gelopen.

De tegels hebben verschillende kleuren, maar zijn bijna steeds monochroom. Indien dit niet het geval is, is dit eerder toevallig.

De tegels zijn op basis van hun kleur in drie groepen te verdelen:

1. gele tegels: loodglazuur over de witbakkende tegels
2. lichtgroene tegels: loodglazuur met toevoeging van koperoxide (?) op witbakkende tegels
3. donkerbruine tegels: loodglazuur met mangaanoxide op roodbakkende tegels

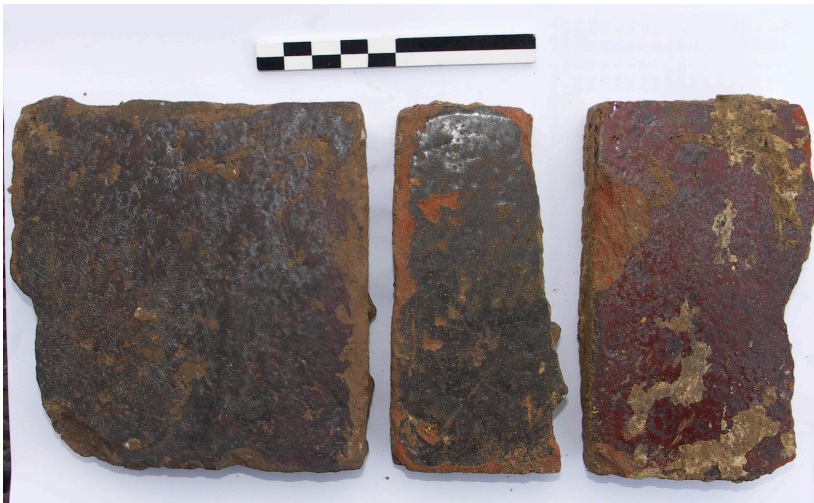
Twee tegels vertonen enige vorm van decoratie. Een rode tegel is

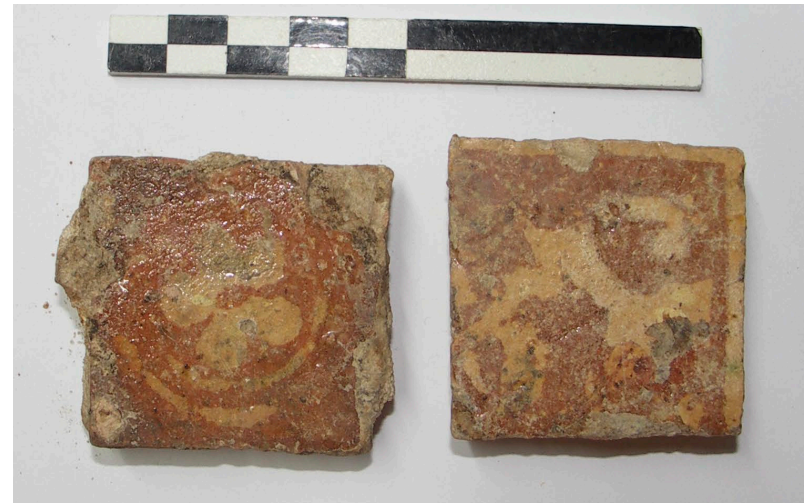
De vloer voor het altaar bestaat deels uit gerecupereerde tegels van 13 x 13 cm.

Verschillende voorkomende beschadigingen: boven: gefragmenteerde tegel, vastgeklit puin, overlangse breuk. Onder: dik mortelpakket van het mortelbed, afschilfering van het glazuur.

Tegelfragmenten van het grote formaat, afkomstig uit S4.

Gedecoreerde tegels: links een tegel met een bloem, de tegel rechts heeft een gele boord en een motief in het midden.

versierd met een zeer stilistische bloem. Een andere heeft een fijn geel randje en een motief in het midden. Het is duidelijk dat de versiering verder doorliep overheen andere tegels.

5.1.4 Bewaringstoestand

Het meerendeel van de tegels is beschadigd, door onder andere gebruiksslijtage, uitbraak en deponering in de puinlaag:

- Enkele tegels zijn gebroken, in de lengte, maar ook vaak overlangs. Dit komt vooral voor bij witbakkende tegels.
- Het glazuur is bij alle tegels licht tot zwaar beschadigd. De beschadiging bestaat uit craquelures (wat vooral voorkomt bij de gele tegels), afschilfering, vastgeklit puin,...
- Zowel aan de onderzijde, als aan de randen hangen resten van het kalkmortelbed waarin de tegels ooit zijn gelegd.

5.1.5 Datering

De tegels kunnen niet exact gedateerd worden. Op schilderijen van de Vlaamse Primitieven komen dergelijke tegels voor tot in de 16de eeuw. De productie van de tegels in de 'late Middeleeuwen' is een ruwe maar meest correcte datering.

5.2 De grotere tegels

Naast de vele tegels van klein formaat zijn ook enkele grotere tegels opgegraven. Het zijn dezelfde als diegene die voor het altaar liggen. De tegels hebben een zijde van 13 x 13 cm en zijn 2 cm dik en zijn allen rood gebakken. De glazuur is geel, groen of donkerbruin, wat gelijkaardig is aan de kleinere. Het lijkt erop dat bij een bepaalde bouwfase de relatief onbeschadigde tegels zijn hergebruikt in het koor. Daarnaast zijn er een deel in het puin beland. Het gaat echter om een klein aantal. Niet alle fragmenten

zijn tijdens de opgraving bewaard. Enkel de grotere stukken werden bijgehouden.

5.3 Reconstructie

Het totaaloppervlak van alle kleine tegels ligt tussen de 1,5 tot 2 m², rekening houdend met de voegen. Het is onmogelijk om het patroon van de vloer te achterhalen en het is niet duidelijk of de grote tegels met de kleine werden gecombineerd.

Er wordt aangenomen dat de tegels afkomstig zijn van de kapel. Gezien de laag waaruit de tegels afkomstig waren niet volledig is opgegraven en er zeker nog tegeltjes aanwezig zijn onder vlak B, is het niet mogelijk iets meer te vertellen over het mogelijk oppervlak van de oudere kapel.

Gebruikte referenties bij het onderzoek van de tegels:

Everaert G., 2005, Cursus bij de opleiding Monumenten- en Landschapszorg: 'Interieur, Vloer- en wandtegels'.

De Belie A., s.d., *Middeleeuwse tegelvloeren, in confrontatie met schilderijen van Vlaamse Primitieven en miniaturen*. Sint-Niklaas - Lokeren.

6 CONCLUSIE EN ADVIES

De Sint-Hubertuskapel te Offelken kent een lange geschiedenis, af te leiden uit de ophoging van het perceel waarop het zich bevindt en aan de talrijke bouwsporen. Over de verschillende verbouwingsfasen is echter bitter weinig geweten. Er wordt daarom ook verondersteld dat de site ondergronds nog heel wat gegevens verborgen houdt.

Gezien de kapel nog steeds te kampen heeft met vochtproblemen werd tijdens de lopende restauratiewerken besloten een betonplaat te gieten in het schip. Hiervoor diende de vloer eerst 40 cm verdiept te worden. Het verdiepen ging gepaard met een archeologisch onderzoek.

Dit beperkt onderzoek in de kapel bracht geen belangrijke nieuwe informatie aan het licht. Dit is enerzijds te wijten aan de beperkte diepte van het onderzoek en anderzijds aan het ongemoeid laten van het oudere koor en de sacristie. Dit, echter, komt ten goede aan de bewaring van de oudere sporen.

De opgraving reikte net tot aan de funderingen van het huidige, vroeg 18de-eeuwse schip. Het is ovaalvormig, deels opgebouwd uit grote mergelblokken, deels uit baksteen. De fundering bevindt zich tussen 40 en 44 cm onder het vloerniveau. De diepte ervan is niet achterhaald.

Zowel het profiel in het westen, als dit in het oosten wijzen mogelijk op een oudere vloer, ca. 26 cm lager dan het huidige vloerniveau. Het verhogen van de vloer gebeurde wellicht wegens wateroverlast.

Het 40 cm dikke uitgegraven pakket bestaat uit drie verschillende

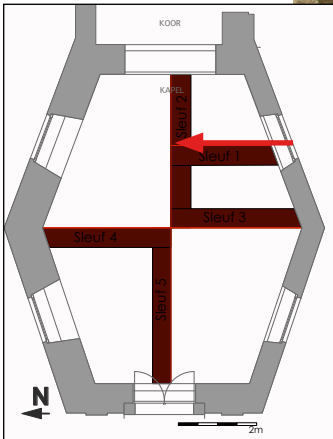
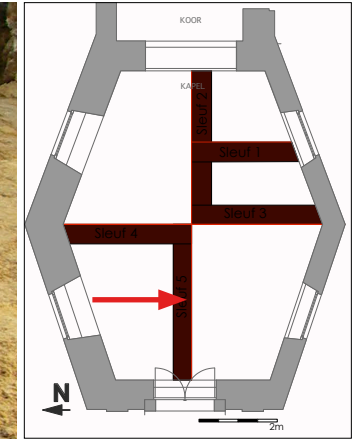
ophogingspakketten, waarvan de onderste mogelijk ontstaan is bij de afbraak van een ouder gebouw.

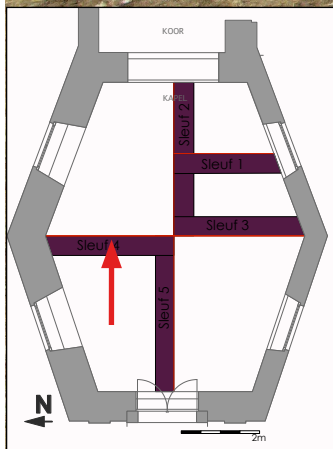
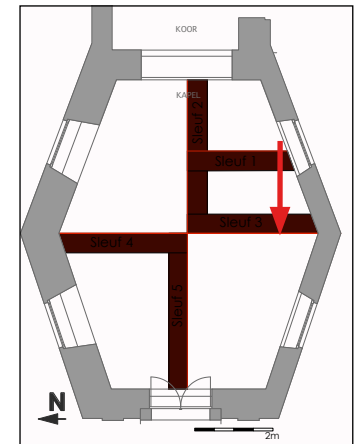
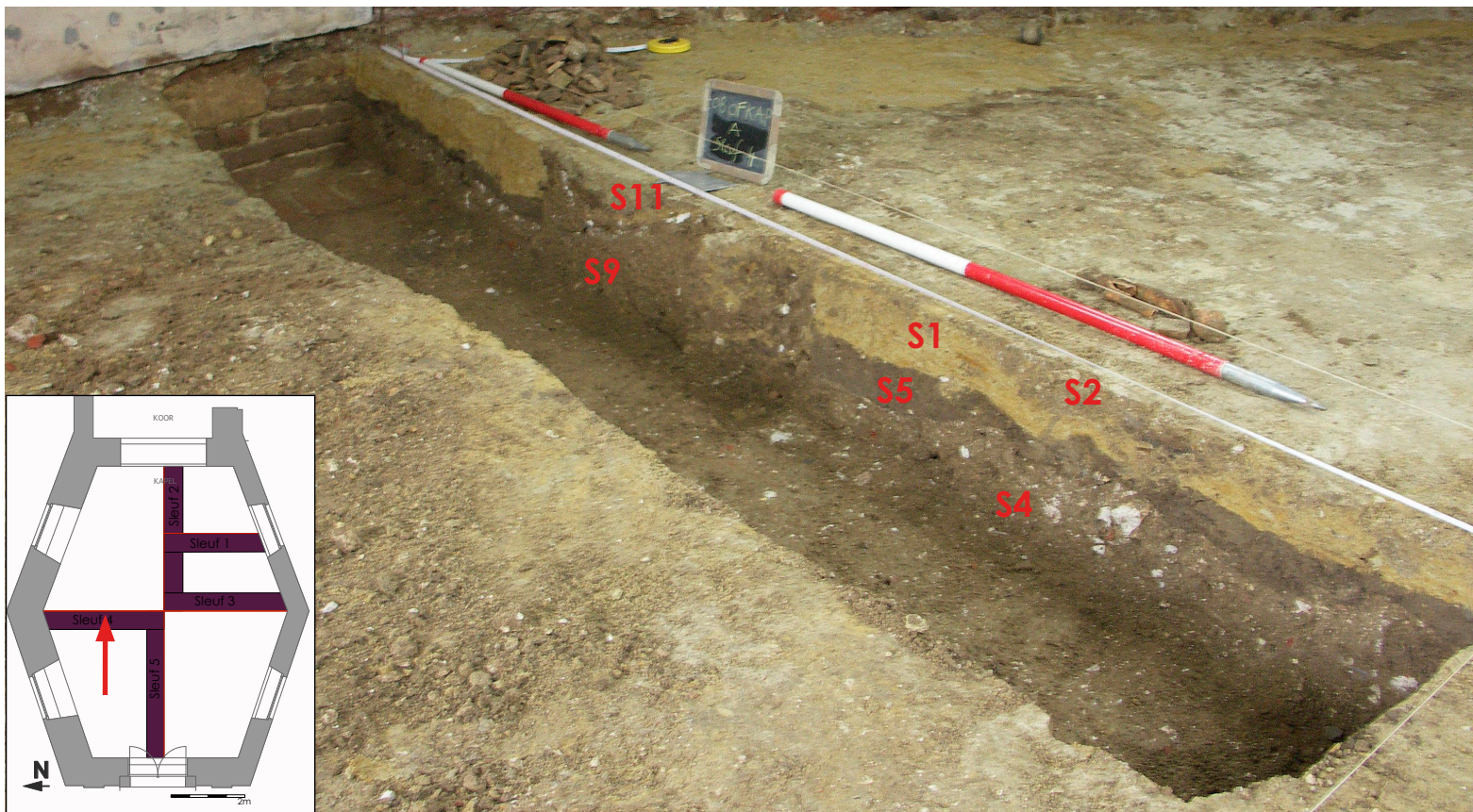
De enige uitzonderlijke vondst waren de vele honderden vloertegeltjes. Het is vrij waarschijnlijk dat deze laat-middeleeuwse tegels afkomstig zijn uit de kapel.

Wegens de intense (Gallo-)Romeinse aanwezigheid in deze streek zijn de vondsten van de dakpanfragmenten van het Romeinse type en de ronde bouwtegel niet verwonderlijk.

Indien in de toekomst verder archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd op deze site is het belangrijk om het hele perceel mét kapel als één geheel te beschouwen. De geschiedenis van het gebouw loopt namelijk parallel met die van het perceel. Op deze wijze moet getracht worden de evolutie van het perceel te achterhalen en zicht te krijgen op een chronologie en relatie tussen de ophogingen en de verbouwingen van de kapel. Daarom is het belangrijk bij elke ingreep in de bodem op het perceel rekening te houden met de noodzaak tot archeologisch onderzoek.

Bijlage 1: Profielen

Bijlage 2: Beschrijving van de sporen

Spoornummer	08-OFKAP-01
Compactheid	Vrij los
Kleur	Homogeen, lichtgeel met witte tot lichtgrijze vlekjes
Samenstelling	Fijn zand
Inclusies	Vrij weinig partikels kalkmortel, zeer weinig brokken silex
Opmerking en interpretaties	Duidelijke aflijning, dunne laag overheen het hele schip en zichtbaar in vlak A langsheen de wanden
Plan	1, 3 en 4

Spoornummer	08-OFKAP-02
Compactheid	Vrij los
Kleur	Heterogeen lichtbruinig grijs met vlekken wit zand
Samenstelling	Grof zand met fijn puin
Inclusies	Vrij weinig brokjes baksteen, vrij veel brokjes kalkmortel, zeer weinig brokjes houtskool, vrij veel brokjes tegels in kalksteen, brokjes mergel, vrij weinig brokjes leisteen, vrij weinig brokken silex, enkele tegeltjes
Opmerking en interpretaties	Duidelijke aflijning tegen het koor, minder duidelijk in het westen. Fijne laag bouwpuin.
Plan	1, 3 en 4

Spoornummer	08-OFKAP-03
Compactheid	Vrij vast
Kleur	Heterogeen donkerbruin met vlekken wit en geel zand
Samenstelling	Fijn lemig zand
Inclusies	Vrij weinig spikkels baksteen, vrij weinig partikels kalkmortel, vrij weinig spikkels houtskool
Opmerking en interpretaties	In eerste instantie als apart spoor beschouwd maar loopt verder door onder S2, doorsnijdt S1 op verschillende plaatsen.
Plan	1, 3 en 4

Spoornummer	08-OFKAP-04
Compactheid	Vrij los
Kleur	Heterogeen licht grijzig bruin, gelaagd met o.a. kalkmortelbrokjes
Samenstelling	Fijn tot grof puinig zand
Inclusies	Vrij veel brokken baksteen, vrij veel brokjes kalkmortel, zeer weinig spikkels houtskool, zeer weinig brokken dakpannen, zeer veel tegels, vrij veel brokken leisteen, vrij veel brokken silex, vrij veel brokken kalksteen (maaslandse en mergel)
Opmerking en interpretaties	De laag werd niet volledig opgegraven, de volledige bakstenen meten ca. 23 x 10,5 x 5,5 cm, mogelijk ontstaan na afbraak van oudere constructie, de vele tegeltjes wijzen op uitgebroken vloertje
Plan	1 tot en met 5

Spoornummer	08-OFKAP-05
Compactheid	Vrij los
Kleur	Homogeen donker bruin
Samenstelling	Fijn lemig zand
Inclusies	Vrij weinig brokken baksteen, vrij weinig brokjes kalkmortel, vrij weinig brokken silex.
Opmerking en interpretaties	Duidelijke aflijning, ophogingspakket
Plan	3 en 4

Spoornummer	08-OFKAP-07
Compactheid	Vrij los
Kleur	Licht gelig bruin
Samenstelling	Fijn zandig puin
Inclusies	Vrij veel brokjes baksteen, vrij weinig spikkels kalkmortel, vrij weinig brokjes leisteen, vrij weinig brokjes silex, vrij weinig brokjes kalksteen
Opmerking en interpretaties	In oorsprong als apart spoor beschouwd, na herinterpretatie bij S4 opgenomen
Plan	Niet op plan

Spoornummer	08-OFKAP-06
Compactheid	Vrij vast
Kleur	Homogeen donker bruin
Samenstelling	Fijn lemig zand
Inclusies	Zeer weinig partikels baksteen, vrij weinig spikkels kalkmortel, zeer weinig spikkels houtskool
Opmerking en interpretaties	Duidelijke aflijning, in sleuf 3 benoemd als S6 maar hetzelfde als S5
Plan	3

Spoornummer	08-OFKAP-08
Compactheid	Vrij vast
Kleur	Homogeen bruin
Samenstelling	Fijn puinig leem
Inclusies	Zeer weinig brokjes baksteen, zeer weinig spikkels kalkmortel, zeer weinig spikkels houtskool
Opmerking en interpretaties	In sleuf 4 ligt deze laag boven de bakstenen fundering. Ook in sleuf 5 is er een duidelijk verband met de fundering. Mogelijk een eerste afdeklaag.
Plan	2, 3 en 4

Spoornummer	08-OFKAP-09
Compactheid	Vrij los
Kleur	Homogeen bruin
Samenstelling	Puinig zand
Inclusies	Vrij weinig brokjes baksteen, vrij weinig brokjes kalkmortel, vrij weinig spikkels leisteen
Opmerking en interpretaties	Kuil met vulling afkomstig van de overige lagen
Plan	3

Spoornummer	08-OFKAP-11
Compactheid	Vrij los
Kleur	Heterogeen
Samenstelling	Puinig
Inclusies	Vrij weinig brokjes baksteen, vrij weinig brokjes kalkmortel
Opmerking en interpretaties	Verspitte kuil in S3
Plan	3

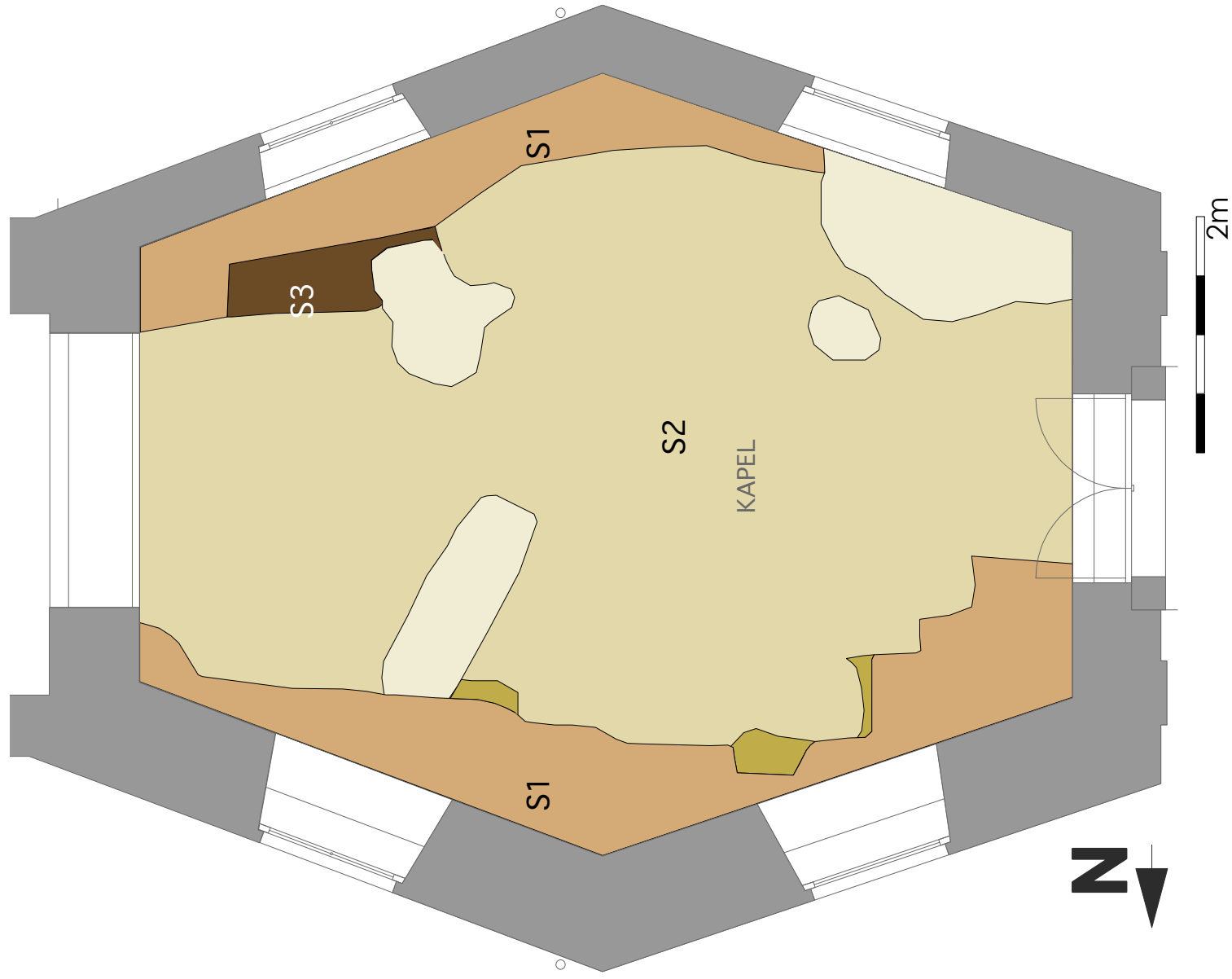
Spoornummer	08-OFKAP-10
Compactheid	Vrij los
Kleur	Heterogeen bruin, gelaagd met groenig zand en kalkmortel
Samenstelling	Fijn puinig zand
Inclusies	Vrij weinig spikkels baksteen, vrij weinig brokjes kalkmortel,
Opmerking en interpretaties	Kuil
Plan	3

Spoornummer	08-OFKAP-12
Compactheid	/
Kleur	/
Samenstelling	Baksteen en mergelblokken
Inclusies	/
Opmerking en interpretaties	Fundering van het opgaand metselwerk van het schip, in ovaalvorm. Bestaat mogelijk deels uit een parament gevuld met grof puin.
Plan	2, 3 en 4

Spoornummer	08-OFKAP-13
Compactheid	Vrij los
Kleur	Licht bruinig geel
Samenstelling	Fijn puinig zand
Inclusies	Vrij weinig partikels kalkmortel, vrij weinig brokken silex
Opmerking en interpretaties	Opvulpakket, wellicht in verband te brengen met het leggen van een de trede
Plan	4

Bijlage 3: Plannen

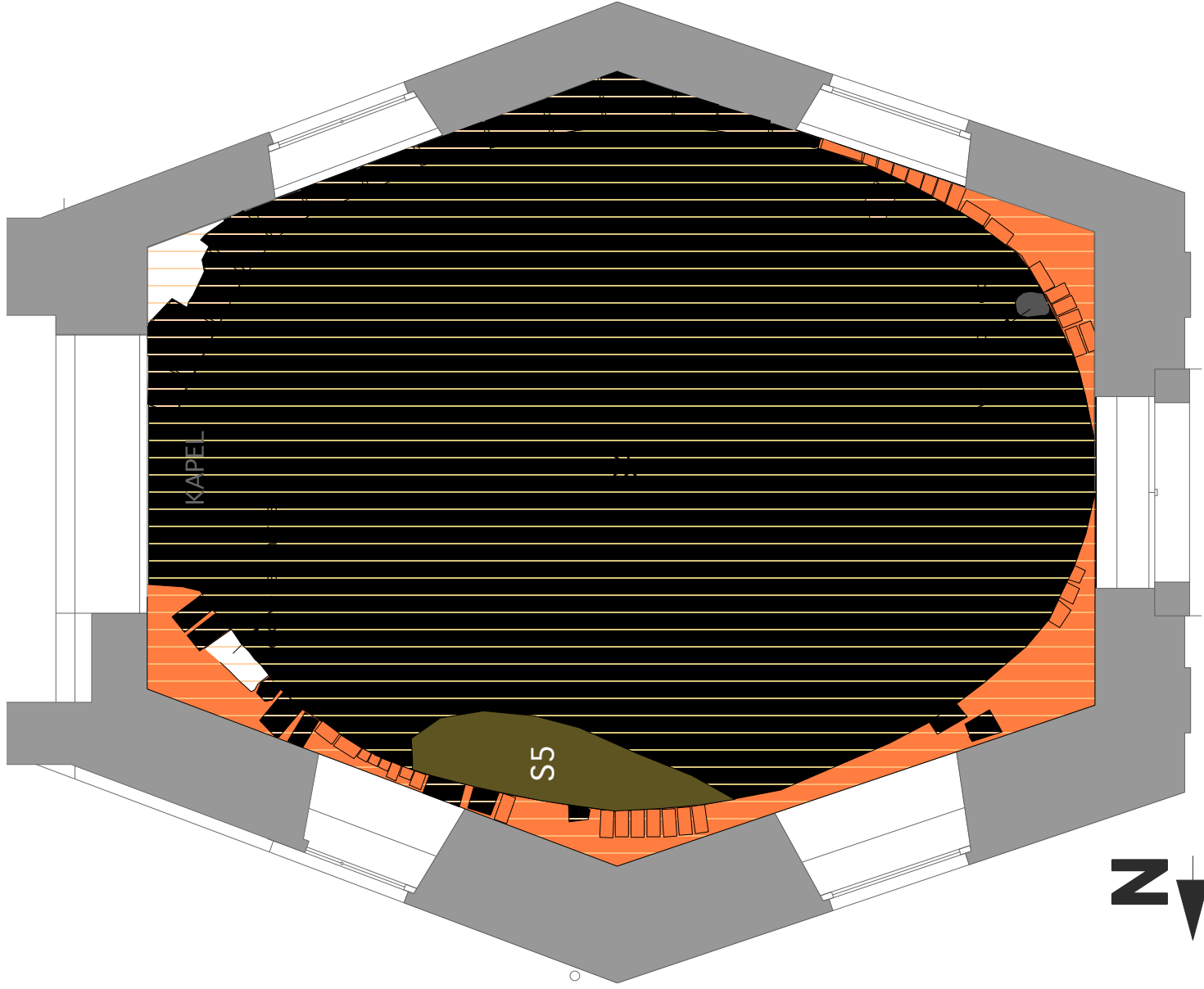
Plan 1

08 OFKAP
Vlak A
schaal: 1/50

- S1, grof geeloranje zand
- S2, fijn zandig puin, moeilijk af te bakenen in het zuidwesten
- Grof wit zand, maakt deel uit van S2
- Donkerbruin zandig leem , maakt deel uit van S3
- S3, donkerbruin, zandig leem.

Plan 2

08 OFKAP

Vlak B

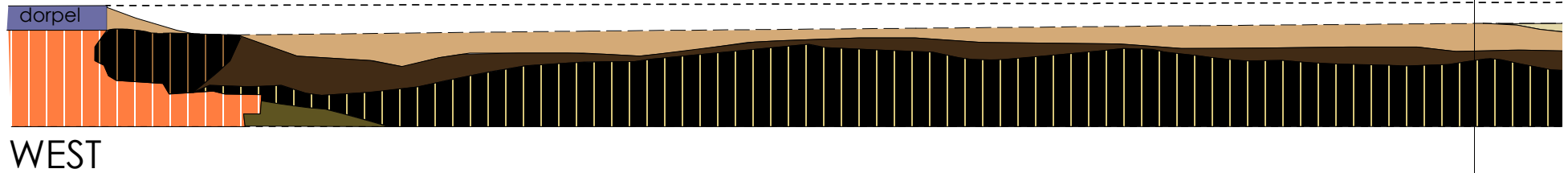
schaal: 1/50

- S4, puinig laag
- S5, zandig leem
- Mergelblokken
- Bakstenen
- Fundering in baksteen
- Invulling met mergel

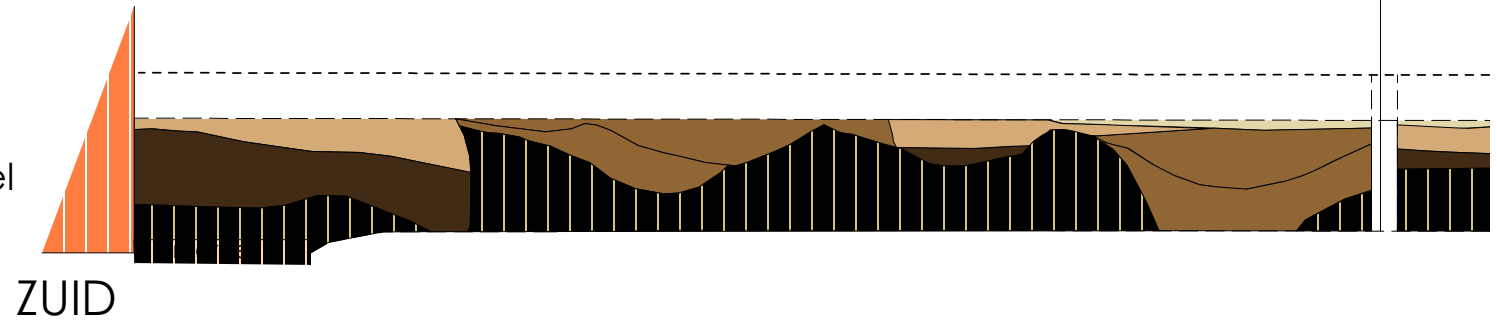
Plan 3

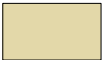

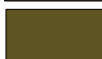

08 OFKAP
west-oost profiel
schaal: 1/20

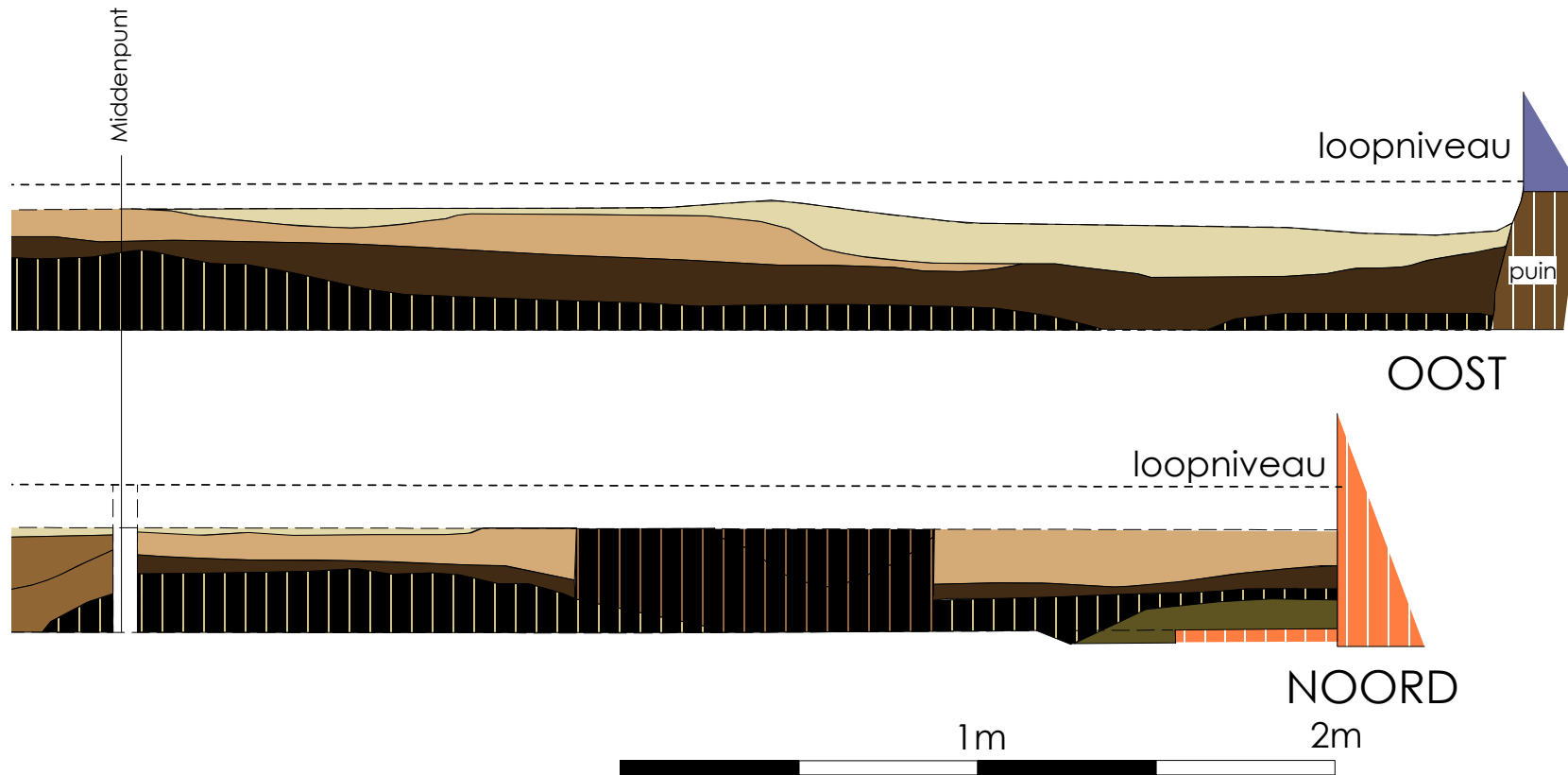

Plan 4

08 OFKAP
zuid-noord profiel
schaal: 1/20

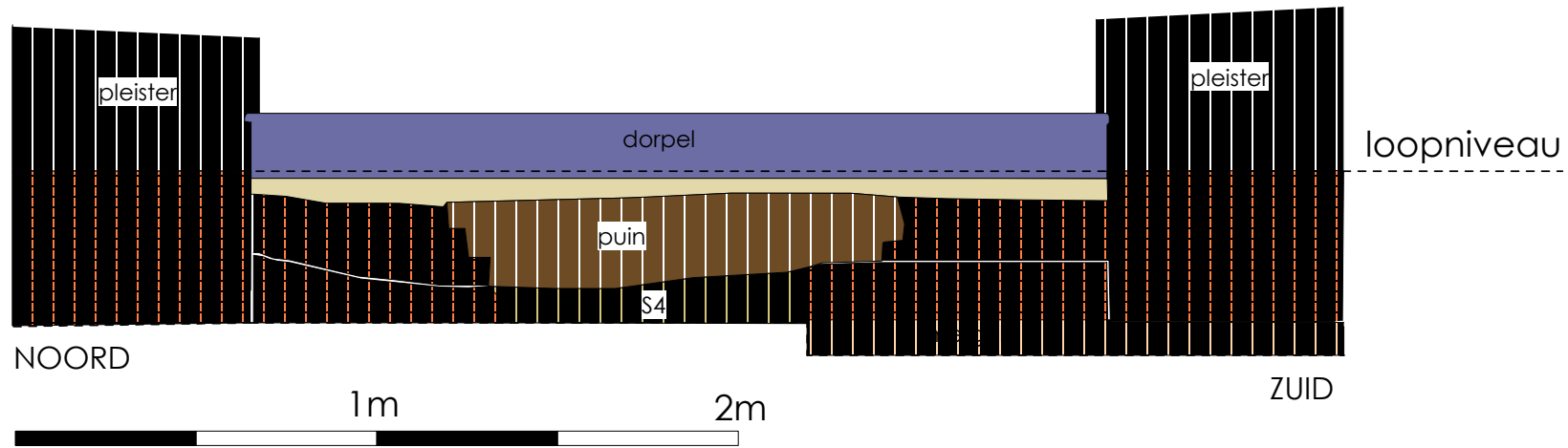

- S1, grof geeloranje zand
- S2, fijn zandig puin
- S3, fijn puinige ophogingslaag, bestaande uit verschillende pakketten
- S9, S10, S11, kuilen met gelaagde opvulling
- S4, puinig pakket
- S5, donkere, zandige laag
- S8, donkere, zandig leemlaag
- S13, opvulpakket
- snede op bakstenen structuur

Plan 5

08 OFKAP
Oostprofiel
schaal: 1/20

Plan 6

08 OFKAP
Profiel ter hoogte van de dagkant van de deur
schaal: 1/20

